

תשובות קצרות

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

1. פדיון פטר חמור / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | שוב מזדמן לנו פדיון פטר חמור. הכהן מעדיף כסף, והישראל שמח לבוא לקראתו. האם פדיון בכסף נוהג לכתחילה, או שיש איזו עדיפות לשה? כמובן הכוונה למלוא שווי פטר חמור (אגב הוא נמוך יותר משווי שה).

תשובה | נאמר בספר שמות (יג, יג): 'כל פטר חמור תפדה בשה, ואם לא תפדה וערפתו'.

והרמב"ם (הל' ביכורים פי"ב ה"א) מביא את חובת הפדיון כמצוות עשה:

מצות עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה, ואם לא רצה לפדותו מצות עשה לעורפו שנאמר ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו, ושתי מצות אלו נוהגות בכל מקום ובכל זמן.

מפשטות לשונו עולה שהמצווה היא בפדייה בשה. אולם הרמב"ם (שם, הי"א) כתב:

אם אין לו שה לפדותו פודהו בשווי ונותן דמיו לכהן, לא אמרה תורה שה להחמיר עליו אלא להקל עליו, שאם היה לו פטר חמור ששוע עשר סלעים יש לו לפדותו בשה שוה דינר ולא יהיה זה חמור מן ההקדש שנפדה בכסף בשווי.

הרמב"ם כתב בתחילה 'אם אין לו שה', משמע שלכתחילה יש לפדות את החמור בשה. אולם בנימוק דבריו כתב שהסיבה להתיר פדיון בכסף היא שלא יהיה זה חמור מן ההקדש שנפדה בכסף בשווי, ומכאן ששתי האפשרויות באותה המעלה - או בכסף בשווי, או בשה ואפילו שאין בו שווי של החמור. אולם מתחילת לשון הרמב"ם 'אם אין לו' משמע שכאשר יש לו שה צריך לפדות בשה. הטור (יו"ד סי' שכא) כתב:

וכשם שפודהו בשה כן פודהו בכל מה שירצה, אלא כשפודהו בשאר כל דבר צריך לפדותו בשווי, אבל שה אפילו אינו שוה אלא כל שהוא ופדאו בו פדוי.

על כך העיר ה'פרישה' (יו"ד סי' שכא ס"ק ו):

כך פודהו בכל מה שירצה. דאינו חמור מהקדש. והרמב"ם שם הי"א כתב דאין לפדותו בשאר דברים אלא כשאין לו שה.

משמע שנחלקו המפרשים במקום שיש שה אם צריך לפדות בשה לכתחילה, ורק כשאין לו שה יכול לפדות במעות, או ששניהם שווים ויכול לפדות בכסף גם כשיש לו שה. בספר 'קול הרמ"ז' הביא ראיה לכך שכאשר יש שה צריך להקדים שה למעות או לכל דבר

1. קול הרמז, בכורות פ"א מ"ה.

אחר. וכן נראה מדברי 'ספר החנוך'² שאם יש לו שה - מצווה לפדות על שה, אפילו ששווי פחות משווי של החמור. אבל כשאין לבעל החמור שה, נראה שלכו"ע יכול לפדות בכסף בשווי של החמור, ואין צריך להתאמץ לקנות שה, שכן זו טרחה מרובה. אלא שיש לדון אם בפדיון פטר חמור בשווי צריך שלושה דיינים, כפי שנפסק ברמב"ם (הל' ערכין פ"ח ה"ב) ש'אין פודין הקדשות אלא בשלושה בקיאי'. ואם לומדים פדיון פטר חמור מהקדש, לכאורה צריך ג' כדי לדעת את שווי פטר החמור, ואכן ה'חזון איש'³ כתב שיש להסתפק בכך. אלא שיש להבחין בין פטר חמור לבין הקדש, שכן אומנם הרמב"ם למד דין פטר חמור מדין הקדש שנפדה בשווי (בזמן שבית המקדש קיים), אבל נראה שאנו צריכים ג' אנשים כדי לפדות את ההקדש מסיבה שאינה קיימת בפטר חמור: אם אדם הקדיש דבר מה או אמר ערך דבר זה עלי, אנו צריכים שומה מדוקדקת שלא ייפחת ההקדש או שהכהן יקבל את מה שהאדם נדר לתת. לעומת זאת בפטר חמור אין מדובר בערך חפץ או שווי; מכיון שהוא פטר רחם הוא מוגדר כאיסור הנאה, ולכן צריך לחלל את האיסור שבו על שה או על דבר אחר בשווי, אבל אין כאן פדיון מצד הערך הממוני של החמור. לכן נראה שבפטר חמור אין צורך לפדות את שווי בג', אלא די בהערכה מקצועית שזה שווי פטר החמור. ולמעשה בימינו, מכיון שהפדיון בשווי הוא רק מדרבנן, ובזמן הזה גם מעשר שני ורבעי שהם 'קודש' פודים בפרוטה, נראה שאין צורך להחמיר בג' אנשים. לכן גם נראה שאם פודה פטר חמור, לכאורה היה צריך להוסיף חומש כדין הקדש, אבל מכיון שאין במקרה זה הגדרת קודש אלא איסור הנאה - אין צורך להוסיף חומש, אלא נותן את ערכו.

לסיכום, מי שיש לו פטר חמור ואין לו שה, יכול לפדותו בכסף, אבל צריך שיהיה בשווי של פטר החמור. אין חובה שיהיו ג' שמאים, וכן אין צורך להוסיף חומש בנוסף לקרן.

2. ביעור בפרי הדובדבן בגולן / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | כתבנו ב'לוחות שביעית' שזמן הביעור בדובדבן הוא אמצע אב, לפי מידע מאנשי שטח. לאחר מכן פנו אלינו אנשים בטענה שהיו בקטיף עצמי של דובדבן באזור אודם בצפון הגולן לאחרונה. האם בקביעת זמן הביעור יש להתייחס לכמויות עצים קטנות כאלה שאינן מסחריות?

תשובה | א. **יער שאינו מסחרי** - תחילה יש לדון על הפירות שהם מהשמור, (כמו הפירות בקטיף תיירותי). נאמר במשנה (פ"ט מ"ד): 'אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, רבי יוסי מתיר אף על השמור'. הרמב"ם בפיה"מ (שביעית פ"ט מ"ד) ביאר את דעת תנא קמא, וזו לשונו:

אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, ר"ל שאוכל כל זמן שאותו המין מצוי בשדה במופקר. אבל אם כלה מן המופקר ונשאר בחצרות או בשדות שבתוך המדינה לא יאכל אלא חייב לבער. וכבר ביארנו טעם זה והוא אמרו יתעלה ולחיה אשר בארצך, ואין החיה אוכלת אלא מן המופקר... ואין הלכה כרבי יוסי.

2. חינוך, מצוה כב.

3. חזו"א, בכורות יז ס"ק יג.

הרמב"ם פסק כדעת ת"ק שאין אוכלין אלא כל זמן שיש פירות בשדות הפקר, אבל אין מתחשבים בפירות של שדות שמורים, וחייבים בביעור. ובהלכה כתב הרמב"ם (פ"ז ה"ד):
היו לו צמוקין של שביעית, וכלו הענבים מן השדה מן הגגות והפרדסים שהן הפקר
אף על פי שעדיין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הצמוקין מפני
ענבים אלו שבחצר, לפי שאינן מצויין לחיה, אבל אם יש ענבים קשים ביותר שאינן
נגמרין אלא בסוף השנה הרי זה אוכל מן הצמוקין בשבילן וכן כל כיוצא בזה.
לפי זה אם נשאר פירות רק בשדה שמור, הוא אינו פוטר מהביעור של שדות הפקר.
אולם על דברי הרמב"ם הללו כתב הרש"ס (פ"ט ה"ו):⁴

אוכלין על המופקר וכו'. בירושלמי מפרש דהאי ת"ק ר"ש הוא, ומאי טעמא דר"ש
את הוא שגרמת לך שלא לאכול ששמרתו ועברת אעשה דתשמטנה ונטשתה ושוב
אין לסמוך על אותן פירות, וכתב הר"ש שיריל"ו ז"ל כיון דבירושלמי פירש
דמתניתין יחידאה היא לא קיימא לן כסתם יחידאה והדרינן לכללין ר' יוסי ור"ש
הלכה כר' יוסי ע"כ:

ב'מעדני ארץ' (שביעית ס' י אות יג) הקשה על שיטת הרמב"ם שאין אוכלין על
המשומר. א"כ בימינו, שרוב השדות הם מכורים ושמורים, אדם ששומר קדושת שביעית -
חייב לבער מייד, כיוון שאין מתחשבים בפירות שהם שמורים בשדות. ועל כן הסביר:
אלא ודאי נראה ברור דמה שאוכלין על המופקר ולא על השומר היינו כמפורש
ברמב"ם בפיה"מ ובחיבורו שבא למעט שאין אוכלין על מה שנשאר עדיין בבתים
ובחצירים השמורות ששם דרכן של הפירות להתקיים יותר, משא"כ אם יש עדיין
בשדה אלא שהבעלים עוברים ושומרים את שדותיהם או אפילו בכה"ג שמותר
לשומר מפני שכבר חלפה קדושתן אפי"ה כל זמן שמצוי מין זה בשדה אין זה
חשיב ככלה לחיה מן השדה.

לפי ה'מעדני ארץ' אם נשאר שדות שלמים אפילו שמורים, ג"כ פוטרם מחובת הביעור
עד שיכלו הפירות משדות אלו. וכך נראה שיש לפסוק בנושא שדות שמורים.
ב. יער אודם בעולי מצרים - אזור יער אודם נמצא בגבולות 'עולי מצרים' ולא ב'עולי
בבל'.⁵ א"כ נשאלת השאלה אם פירות שנמצאים בעולי מצרים קובעים לגבי תאריך ביעור
הפירות שנמצאים בעולי בבל, וכן אם חובת הביעור חלה רק בפירות שיש בהם קדושת
שביעית, וכידוע קדושת שביעית בעולי מצרים מצויה במחלוקת ראשונים ואחרונים. לרוב
הדעות יש קדושת שביעית בעולי מצרים, אבל יש שנראה מדבריהם שאין קדושת
שביעית בעולי מצרים.⁶ לכן לדעות שהביעור נקבע על פי פירות הקדושים בקדושת
שביעית, לכאורה (לדעות שאין קדושת שביעית בהר אודם) אין מקום להתייחס למציאות
הפירות שם. אולם מכיוון שלרוב הפוסקים יש קדושת שביעית בפירות שגדלו בעולי
מצרים, יש לכאורה להתייחס לפירות אלו בחשבון הביעור.

לסיכום, נראה שיש להתחשב בפירות שנמצאים באודם ולקבוע את הביעור לפי הפירות
האחרונים שנמצאים שם. יש להעיר שאומנם הפירות באודם הם לקטיף עצמי ולא

4. הובא במלאכת שלמה, שביעית פ"ט מ"ד.

5. עי' בספר ים ודרום ירשה (קרלנשטיין), מפה 50.

6. עי' שבת הארץ, פ"ד הכ"ו אות ב.

לשיווק, אבל לחיות בשדות לא אכפת אם הפירות מיועדים לשווק או לא, כל זמן שלא כלה לחיה בשדה. על כן נראה שאם נשארו פירות באודם יש להתחשב גם בהם בקביעת זמן הביעור.

3. הפרשה מפירות שמביאים לקידוש ולאזכרה ויש חשש שאינם מעושרים / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה / הרב חנניה שפרן

יש לברר אם יכול רב בית כנסת להפריש בצנעה מפירות שהביאו אנשים מסורתיים לאזכרה בלא שנתמנה להיות שליח להפרשה.

הדרך הפשוטה ביותר היא לקחת פרי לעצמו ולהפריש ממנו, וכמבואר בירושלמי (דמאי פ"ז ה"א) שיכול אורח להפריש בצנעה מפירות שמקבל מבעל הבית, אף אם לא נתמנה לשליח, כי ניחא ליה לבעל הבית שיעשה כן.⁷ ניתן גם להפריש מטעם 'משלו על של חברו' מהפרי שלקח לאוכלו, כי במקרים אלו עדיף מאורח, אך הצעה זו אינה מעשית, כי כדי להפריש 10% מהפירות צריך לקחת ולהגביה גם פירות רבים על השולחן שאינם ברשותו לאוכלם, ולא עשה בהם קניין.

הסתפקתי אם כשם שאורח מפריש עבור עצמו מהפירות שנותן לו מארחו יכול אדם להפריש גם כן עבור כל הסועדים שם. ועי' דרך אמונה⁸, וצ"ע. כמו כן האם ניתן להימנע מהפרשה מטעם 'כל דפריש', כי הרוב מתוקן? ויש לומר שמעיקר הדין אמרינן 'כל דפריש' במעשרות,⁹ אך למעשה מחמירים בכך.¹⁰ נראה לי כי היכי דאין תקנה מהני בדיעבד, ועכ"פ מהני לסמוך על 'מסיח לפי תומו' בזה.

תשובה | תחילה יש להגדיר את הפירות בארץ ישראל. כידוע רוב הפירות בארץ ישראל מעושרים, ובוודאי התוצרת המגיעה לחנויות ועוברת במרלו"גים שונים וכן תוצרת בשווקים סיטונאיים, היא תוצרת מעושרת. אומנם אין רוב המגדלים מעשרים, אבל כאמור רובם המוחלט של הפירות בארץ מעושרים. אין להתייחס לחזקת איסור טבל שהיה בפירות, מכיוון שרוב רובם של הפירות עוברים במערכות שנעשית בהן הפרשת תרו"מ. על כן יש להחשיב את התוצרת כדמאי ולא כספק טבל.

אומנם גם דמאי יש לעשר, כמבואר ברמב"ם¹¹, לכן עדיין נשאלת השאלה: כיצד רב בית הכנסת מקבל הפירות יכול לעשר דבר שאינו שלו? אלא אחד הדברים שהקלו בדמאי הוא שאפשר להפריש מדבר שלא ברשותו, כמבואר בהמשך דברי הרמב"ם.¹² א"כ אין בעיה להפריש מהפירות שהגיעו לבית הכנסת, אפילו שאין הם ברשות הבעלים. דומה המקרה למתארח, שיכול להפריש בע"ש אפילו על פירות שעדיין אינם ברשותו בשבת, מכיוון שאפשר להתנות תנאים אפילו על תוצרת שאינה ברשותו. לכן נראה שרב בית הכנסת יכול לעשר את הפירות שקיבל, אפילו שאין קניין מעשי בינתיים.

7. עי' מהרי"ט, ח"א סי' קנ.

8. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ד שעה"צ שד; שם הל' מעשרות פ"ט שעה"צ שכ.

9. דרך אמונה, הל' מעשרות פתיחה לפרק ט.

10. ראה דרך אמונה, הל' מעשרות פ"ד ה"א בביה"ל; מנחת שלמה, קמא סי' סב.

11. רמב"ם, הל' מעשר פ"ט ה"ב-ה"ג.

12. שם, ה"ז.

עד כאן היו דברינו בסתם פירות הנקנים בחנויות, שרובם מעושרים, ואין כאן אלא דמאי. אולם יש להוסיף על כך את דברי ה'חזון עובדיה'¹³ שהקל בלוקח מהחנויות, ואפילו פטר כלל ממעשרות, משום שסמך על ההפרשות של הרה"ר, ועוד הוסיף את המיעוט של פירות נוכרים הפטורים מתרו"מ, ועל פי זה התיר ללא הפרשת תרו"מ. אומנם בשו"ת 'ישכיל עבדי'¹⁴ דרש שיבררו ברה"ר אם עישרו או לא, אבל כתב שבכל מקום שאי אפשר לברר אפשר לסמוך על הרה"ר, וצירף לכך ספק של קרקעות עכו"ם. אומנם על כך יש מקום לדון אם צריך שני ספקות כאלו, אבל אם אנו מודים שרוב הפירות בארץ הנלקחים מחנויות הם מעושרים, אפשר לעשר את הפירות הללו, שאין בזה טרחה מרובה.

4. נאמנות אדם חילוני שמודיע שהפירות הם טבל / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה / הרב חנניה שפרן

חילוני מביא פירות ואומר כי הם טבל - האם חייבים הפירות בהפרשה בברכה ובנתינת מעשר ללוי ועני?

ידוע הוא כי נוכרי 'מסיח לפי תומו' לחומרא בדרבנן מהני ובדאורייתא לא מהני לא לקולא ולא לחומרא.¹⁵ ממילא, אם נאמר כי בתרומה נחשב כ'איתחזק איסורא' - 'מסיח לפי תומו' לא נאמן לקולא ולא יהיה נאמן גם לחומרא. הוא גם לא יהיה נאמן כנגד 'כל דפריש'. לכן יהיה הנותן נאמן רק כל עוד זה 'בידו', וכמבואר ב'שלחן ערוך'.¹⁶ ממילא החובה להפריש היא רק אם מהימן ליה כאומר אמת לפי ה'שלחן ערוך', או כאשר יש 'רגלים לדבר' כדבריו.¹⁷ לכן נראה לי כי יפריש בלי ברכה, ופטור מלתת לעני ולוי.

תשובה | לכאורה נראה פשוט שפירות טבל הם 'איתחזק איסורא', אלא שאנו חוששים שמא הפרישו מהפירות הללו (הרבנות או אדם מסוים), והחילוני מעיד רק שלא נעשה כאן דבר. על כן זו עדות שלא השתנתה חזקת האיסור. ואע"פ שב'שלחן ערוך'¹⁸ כתב שעד אחד לא נאמן - היינו להוציא מהחזקה, אבל ודאי שעד אחד נאמן לשמר את החזקה. על כן אפשר לסמוך על עדות חילוני שאומר שאלו פירות שקטף מגינתו ולא הפרישו מהם תרו"מ. לאור הנ"ל יש לומר שצריך להפריש מהם בברכה, וחלה גם חובת נתינה ללוי ולעני. ויש לציין שאין לזה קשר לדין של 'בידו', מכיוון שבנד"ד מעיד רק שלא השתנתה החזקה.

5. הפסד פירות שביעית באשכול שחלקו בשל / הרב אברהם סוחובולסקי

שאלה | בגפן הבשילו הענבים, אבל בכל אשכול יש ענבים אחדים שאינם בשלים. האם מותר לקטוף את האשכולות בשמיטה? מחד גיסא על ידי הקטיף אני מפסיד את הגרגירים שאינם בשלים, ומאידך גיסא אם לא נקטוף עכשיו אז הענבים הבשלים ירקיבו או שיאכלו אותם חרקים.

13. חזון עובדיה, תו"מ עמ' קלה.

14. ישכיל עבדי, ח"ח יו"ד סי' ח אות ה דף צד ע"א.

15. שו"ע, יו"ד סי' טו סעי' ג.

16. שו"ע, יו"ד סי' טז סעי' יא.

17. ראה חלקת יואב, יו"ד סי' ג.

18. שו"ע, יו"ד סי' קכז סעי' ג.

תשובה | פסק הרמב"ם¹⁹ בדיני קציצת ענפים בשמיטה:

משייתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל ונאמר לכם לאכלה ולא להפסיד ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות מותר לקוץ אותו שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו.

נמצאנו למדים שהשלב בגידול הפרי - בין משייתחיל לעשות פרי עד עונת המעשרות - יש בו איסור הפסד פירות שביעית, אך משיגיעו לשלב 'עונת המעשרות' כבר אין איסור הפסד פירות שביעית. בירושלמי²⁰ בדיני מעשר התבאר 'אשכול שבישל בו אפילו גרגיר יחידי כולו חיבור למעשרות'. וכן נפסק ברמב"ם²¹:

אשכול שהגיע בו אפילו גרגיר יחידי כולו חיבור למעשרות וכאילו הגיע כולו, ולא אותו אשכול בלבד אלא כל הרוח שיש בה אותה הגפן שיש בה האשכול, וכן רמון שהגיע בה אפילו פרידה אחת כולה חיבור.

וביאר הרדב"ז²²: 'וטעמא דמסתבר הוא כיון שהגיע גרגיר אחד קרוב השאר לבא'. כלומר אם חלק מן האשכול בשל, מסתבר שגם החלקים האחרים כבר הגיעו לשלב הבשלה - אומנם לא הבשלה מלאה אך הפרי ראוי לאכילה בשעת הדחק. שלב זה, שבו הפרי ראוי למאכל בשעת הדחק, נקרא כבר שלב 'עונת המעשרות', ומותר להפריש תרו"מ על כל הפירות. בספר 'דרך אמונה'²³ השווה הלכה זו לדיני שביעית וכתב: 'המבואר בפ"ב ממעשר שוב אין הקציצה מפסיד את הפירות שכבר ראויין לאכילה'. לאור זאת נראה שהוא הדין אף לעניין איסור הפסד פירות שביעית - אין צורך לבדוק כל ענב אם הגיע לשלב של עונת המעשרות, אלא כל שהגיעו חלקם, מסתבר שכל האשכולות שצמחו באותו צד של הכרם כבר ראויים לאכילה, ומותר לקצוץ את כולם, ואין כלל חשש הפסד פירות שביעית.²⁴ יש להעיר שלדעת הרדב"ז²⁵ דין זה נכון לכל הפירות, אך לדעת 'ערוך השולחן'²⁶ וכן נקטו ה'חזון איש'²⁷ ו'דרך אמונה'²⁸ דין זה נכון רק בענבים ורימונים ותמרים, אך בשאר אילנות יש לבדוק שאכן כל הפירות הבשילו לעונת המעשרות.

19. רמב"ם, הל' שמיטה ויובל פרק ה הלכה יז.

20. מעשרות פ"א ה"ב.

21. רמב"ם, הל' מעשר פ"ב ה"ה.

22. רדב"ז, לרמב"ם שם; וכן כתב החזו"א שביעית סי' ז ס"ק כב; הובא בדרך אמונה, לרמב"ם שם ס"ק עו.

23. דרך אמונה, הל' שמיטה ויובל פ"ה הל' יז ס"ק קלב.

24. **הערת עורך: י"פ.** גם אילו היו באשכול פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות, היה מקום לתלות את הדיון בשאלה אם איסור הקציצה הוא משום איסור הפסד כדברי הרמב"ם בהלכה, או שמא מטעם שגוזל את הציבור כפי שכותב הרמב"ם בפירוש המשנה, שביעית פ"ד מ"ו. ועי' מה שכתב הגר"ש ישראל ב"ס' התורה והארץ, ח"ג עמ' 102-104, ונדפס שוב בס' משפטי שאול, עמ' רלט-רמ; וייתכן לומר שלכו"ע מותר לקטוף את האשכול, כי איסור הפסד אינו איסור עצמי אלא נגזרת של 'לאכלה', ולכן מסתבר שאם החלופה היא השארת הפירות הראויים - אין בקטיף משום הפסד, כי בכך הוי 'לאכלה'.

25. רדב"ז, הל' מעשר פ"ב ה"ו.

26. ערוך השולחן העתיד, הלכות מעשרות סי' צה סעי' י: 'ויש פרט אחד בענבים ורימונים...'

27. חזו"א, שביעית סי' ז ס"ק כב.

28. דרך אמונה, הלכות מעשר פ"ה הל' ה ס"ק פ, ציון ההלכה ס"ק קלח.

6. עירוב חלה בבצק / הרב יואל פרידמן

שאלה | אישה הכינה בצק בשיעור חלה, הניחה בצד חתיכת חלה ולא אמרה דבר. האם נחמיר לדרוש התרה במקרה שחזרה החתיכה למקומה והתערבה עם שאר העיסה?
תשובה | אם אישה הפרישה מהעיסה ולא קראה שם, יצאה ידי חובת חלה,²⁹ ולכך שתי סברות: האחת - שתרומה ניטלת במחשבה,³⁰ והשנייה - שהברכה עצמה היא קריאת שם.³¹ בנד"ד לפי הסברה השנייה היא לא בירכה, ולכן אין כאן שם חלה, אך לפי הסברה הראשונה לכאורה היה מקום לומר שיש קריאת שם. אלא שמצאנו מחלוקת מתי מברכים על הפרשת חלה: לפני ההפרשה, או לאחר ההפרשה ולפני קריאת שם. דעת הרמב"ם³² ושלחן ערוך³³ שמברכים לפני ההפרשה, אך הרמב"ן³⁴ סובר שמברכים לאחר ההפרשה, כי ההפרשה אינה כלום עד קריאת שם, וממילא נחשב 'עובר לעשייתן' בכך שמברך לפני קריאת שם. לאור הנ"ל נראה לענ"ד שאף לסברה הראשונה דלעיל, שמועילה הפרשה בלא קריאת שם כי אפשר להפריש במחשבה - אך בנד"ד שהיה שיעור חלה, מסתמא התכוונה לברך על ההפרשה, ולכן מסתבר שלא התכוונה שההפרשה לבד תהיה קריאת שם חלה מדין תרומה במחשבה, שא"כ נמצאה שאינה מברכת 'עובר לעשייתן'. לסיכום נראה לענ"ד שאין צורך להישאל על התרומה.

7. חיוב מעשרות כשהכניס מיץ לימון דרך החלון / הרב יואל פרידמן

שאלה | בחצר ביתי גדל עץ לימון, וענפיו מגיעים לחלון הבית. האם אני יכול לקטוף לימון ולסחוט אותו מחוץ לחלון, ואחר כך להכניס הביתה ולהשתמש במיץ הלימון בלא להפריש תרומות ומעשרות?
תשובה | בגמרא (ברכות לה ע"ב) נאמר:

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים; דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון - כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות - כדי לפטרן מן המעשר...
 רוצים אנו להיות מדורות הראשונים ולהתחייב במעשרות, ולא להתחכם ולהיפטר ממצווה חשובה זו.³⁵ ולגופו של עניין, להרבה פוסקים אם הכניס פירות דרך החלון פטור לגמרי מתרו"מ, כפי שמשמע מפשט הגמרא הנ"ל, אך יש אומרים שמכל מקום אסורה אכילת קבע מדרבנן.³⁶ זאת ועוד, הלימונים גדלו³⁷ בחצר שלייד הבית, שנחשבת 'חצר

29. הלכות הארץ, עמ' 85.

30. רמב"ן, סוף הל' חלה, ש'אם אין עתיד לקרות להם שם כיוון שהפרישן התקדשו; ועי' רמב"ם, הל' תרומות פ"ד הט"ז.

31. מהר"י קורקוס, לרמב"ם הל' ביכורים פ"ה הי"א; ואינו דומה לקריאת שם בתרו"מ ששם יש סוגי מעשרות שונים וגם צריך ציון מקום, ואכמ"ל.

32. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב הט"ז; הל' ביכורים פ"ה הי"א.

33. שו"ע, סי' שכח סעי' א.

34. רמב"ן, שם; שו"ת שבט הלוי, ח"ד סי' קמו.

35. עי' דרך אמונה, הל' מעשר פ"ד ה"א בביאור הלכה שמביא מאירי, בית הבחירה ברכות לה ע"א, שיש אף איסור להתחכם ולעשות כן.

36. תוס' גיטין פא ע"א, ד"ה דרך; ועי' רמב"ם, הל' מעשר פ"ד ה"א; דרך אמונה לרמב"ם שם ס"ק ח.

המשתמרת, ולכן גם לפני ההכנסה דרך החלון - מותר אומנם לאכול את הפירות אכילת עראי, אך אסור לאכול אותם באכילת קבע.³⁸ ובנד"ד יש לברר אם סחיטת הלימון כמוה כקביעות למעשר אם לאו. אכילת עראי היא אכילה אקראית של הפרי כמות שהוא וללא הכנה מוקדמת, אך אם עושים הכנות שמשפרות את טעם הפרי ונותנים חשיבות לאכילה, יש בכך משום קביעות למעשר, לדוגמה בישול הפרי או מליחתו. מזיגת יין, שחיקה של שום וכן סחיטה של אשכול ענבים לתוך כוס - כל אלו הן פעולות מקדמיות לאכילה וקובעות למעשר. לכן נראה שגם סחיטת הלימון לפני הכנסתו לבית מחייבת במעשר.³⁹ עם זאת נראה שהדרך הטובה ביותר היא לצאת לגינה,⁴⁰ לקטוף את הפרי ולהכניסו לבית, ואז מחויבים בוודאי בתרומות ומעשרות, ויכול לברך על ההפרשה. אומנם ראוי לציין שלימונים שנקטפים השנה לאחר חודש תמוז תשפ"ב הם משנת השמיטה, ופטורים מחיוב תרו"מ בגלל השמיטה.

8. מחם באוניית נופש / הרב מנחם פרל

שאלה | אני עובד בחברה שמארגנת נופשים והפלגות באוניות גדולות. ישנה מערכת המשמשת את צוות האונייה והנוסעים לאספקת מים חמים לתה ולקפה בכל ימות השבוע, והיא מורכבת משלושה חלקים: מחם מרכזי, שאליו נכנסים מים פושרים מצנרת המים של האונייה והוא מרתיח אותם, ומשני צדדיו מכלים שומרי חום ובעלי ברזים, באחד יש קפה ובשני תה, שאליהם זורמים המים לאחר שהורתחו. בכל פעם שפותחים את הברז של אחד מהמכלים לקפה או תה, המכל מתמלא מחדש במים שכבר הורתחו קודם לכן במחם המרכזי, ובהתאמה המחם המרכזי מתמלא מחדש במים פושרים ומרתיח אותם. האם יש אפשרות למזוג קפה ותה על ידי גוי בשבת? האם ניתן להקל אם המחם המרכזי יחובר לשעון שבת וצריכת המים תיעשה רק כשהוא כבוי?

תשובה | הרתחת המים הפושרים שנכנסים למחם נחשבת לבישול, ולכן פתיחת ברז במחם או במכליו אסורה בשבת. האיסור חל גם כשגוי עושה זאת, מאחר שמלאכת גוי אסורה בשבת, למעט לצורכי חולה,⁴¹ ובאיסורי דרבנן היא מותרת אף לצורך מצווה או לצורך גדול אחר.⁴² גם שימוש בשעון שבת שיכבה את המכל בחלק מהזמן לא יועיל להתיר את צריכת המים, שכן הוא לא יבטל את כניסת המים הפושרים למחם והרתחתם לאחר יציאת מים רותחים ממנו. במקומות ציבוריים בארץ, רבים משתמשים במחם

37. אם הכניסו את הפירות לחצר, כי אז בוודאי חייב בתרו"מ ואסורה אפילו אכילת עראי, ע"י רמב"ם הל' מעשר פ"ד ה"ז.

38. רמב"ם, הל' מעשר פ"ד הט"ו.

39. ע"ע חזון איש, מעשרות סי' ד ס"ק לג.

40. שכן מבואר ברמב"ם שם שאם עלה לראש התאנה, כיוון שאין אוויר החצר קובעת לכן יכול לאכול אף אכילת קבע.

41. שו"ע, או"ח סי' שכח סעי' יז.

42. שו"ע, או"ח סי' שז סעי' ה.

מיוחד הנקרא 'גלישבת', שמיועד לשימוש ציבורי בכמויות גדולות בשבת. מחם זה מאושר ומומלץ על ידינו.⁴³

9. 'דיבור' באמצעות מחשב לחולה בניוון שרירים / הרב מנחם פרל

שאלה | בת משפחתי חלתה במחלה (ניוון שרירים), וכעת כמעט שאין מבינים את מה שהיא אומרת. ברצוני לשאול אם היא יכולה להשתמש במערכת ממוחשבת בשבת לדיבור ולתפילה, ובאיזה אופן. ההפעלה נעשית ע"י תנועות הראש ובעזרת מדבקה שיש לה על המצח. יש לציין שיש לה עובדת זרה שיכולה לעזור בהפעלת המערכת הממוחשבת.

תשובה | מחלת ניוון שרירים היא מחלה קשה מאוד. גם בשלב מתקדם של המחלה, שבו אין יכולת לשלוט על שרירי הגוף, האדם נותר בהכרה מלאה ומודע למצבו. בשנים האחרונות פותחה תוכנת מחשב שבאמצעות מצלמה באפשרותה לקרוא את תנועות הראש או העפעפיים של החולה ולתרגמם לשפת דיבור. אחד מכללי מלאכות שבת הוא 'שינוי', היינו מלאכה הנעשית כלאחר יד, והיא אינה אסורה מהתורה אלא מדרבנן. מאחר שלרוב הפוסקים סגירת מעגל חשמלי אסורה מדרבנן בלבד, הרי שיש לנו תרי דרבנן, המותר לצורך גדול.⁴⁴ אומנם גם לפוסקים האוסרים את השימוש בחשמל מהתורה יש מקום להתיר, שכן צורכי חולה נעשים ע"י גוי בשבת אף באיסורי תורה,⁴⁵ ובהעדר גוי - ע"י יהודי.⁴⁶ ואף שהדבר רק מקל על ייסורי החולה ולא מרפאו, די בזה כדי להתיר איסור דרבנן כזה.⁴⁷ לאור זאת, היא יכולה 'לכתוב' באמצעות תנועות ראשה.

10. שימוש בכיריים חשמליות ביום טוב / הרב מנחם פרל

שאלה | האם מותר לשנות את עוצמת החום של כיריים חשמליות ביום טוב?
תשובה | מכיוון שגוף החימום מתאדם, ויכול להבעיר נייר או קש, דינו כאש ממש, לכן כיבוי ייסור מדרבנן, כדין מכבה גחלת של מתכת,⁴⁸ והוא הדין גם בהורדת הטמפרטורה, מפני שתגרום לחוט הלהט לחזור להיות בצבעו הטבעי ולא להישאר אדום. לעומת זה העלאת טמפרטורה תהיה מותרת לכאורה ביו"ט, שכן האש כבר קיימת, ורק מגביהים את חומה, אלא שלמעשה פעמים רבות שינוי טמפרטורה בכיריים חשמליות נעשה באמצעות ניתוק גופי חימום וחיבור גופי חימום אחרים, והם מותירים את פעולת הגברתו של החום אסורה מדרבנן.⁴⁹ יש לזכור שלדעת ה'חזון איש' סגירת מעגל חשמלי או ניתוק אסורים מהתורה, גם ביו"ט.⁵⁰

11. חימום אוכל בשבת באמצעות תנור / הרב מנשה צמרמן

43. ראה: <https://www.zomet.org.il/?CategoryID=251&ArticleID=119>.

44. שו"ע, או"ח סי' שז סעי' ה.

45. שו"ע, או"ח סי' שכח סעי' יז.

46. שש"כ, פרק לג הערה יח, וראה שם מקורות רבים.

47. מנחת שלמה א, סי' ט, ביחס למכשיר שמיעה מהדגם הישן.

48. שבת מב ע"א, ברש"י ובראשונים שם.

49. שש"כ פרק א סעי' לג.

50. ראה שש"כ, פרק יג הערה א.

שאלה | פנה אליי אדם שמתחזק בשמירת מצוות.⁵¹ בבית יש לו קושי להניח פלטה של שבת, והוא שאל אותי אם מותר לו לבשל אוכל לפני שבת, ואת האוכל המבושל להניח בתנור אפייה לפני שבת ולכוון שעון שבת שיחמם את האוכל בשבת. דנתי בכך על פי הדעות שאינן מחמירות, וכיוון שהדברים נראים לי מחודשים, איני רוצה להשיב לפני שכת"ר יעיין בדברים.

אפשרות 1: האוכל מבושל, והתנור מכוון לשעון שבת. בשבת מניחים את האוכל לפני שהתנור יתחיל לעבוד, ומוציאים אותו באחד משני עיתויים: א) לאחר שפסק מלפעול. ב) בשעה שווסת החום (התרמוסטט) מפעיל את גוף החימום (יש נורה שנדלקת, ואולי גם שומעים את תחילת הפעולה). זאת כדי שאם ייכנס אוויר קר, הוא לא יפעיל את גוף החימום אלא לכל היותר יאריך את זמן הפעולה. האם יש כאן בעיה הלכתית שלא עמדתי עליה?

אפשרות 2: בדקתי עם מומחה, והתברר לי כי הגברת החום בתנור אפייה (לא לצלי!) אינה מוסיפה פעולה של גוף חימום, אלא רק מאריכה את פעולת החימום, או מקצרת את זמן ההפסקה של הפעולה (כמו במנוע של מקרר). לפי זה הגברת החום בשבת רק מאריכה מצב, ולדעת הרבה פוסקים אין בכך איסור. האם אפשר לחמם אוכל לסעודת שבת באופן זה - התנור יפעל כל הזמן על חום נמוך, ובעת הצורך, כאשר גוף החימום כבר פועל, יגבירו את חום התנור?

מובן שבכל המצבים האוכל מבושל ויבש, ולכן אין איסור בישול. אין כאן מחזי כמבשל, כי אין מכניסים את האוכל בשבת לתנור. אין כאן חשש שמא יחתה, כי האוכל מבושל, ולכן גם אין צורך לכסות את הכפתורים. האם יש כאן בעיה הלכתית שלא עמדתי עליה?
תשובה | שאלה זו ראוי ששייב עליה רב המכיר את הזוג היטב ויודע כיצד לכלכל דבריו במשפט.⁵² אתייחס רק לקווים מנחים בנוגע לסוגייה ההלכתית-טכנולוגית בשעת הדחק גדולה.

החששות המרכזיים שיש לשים לב אליהם:⁵³

הבערה - הפעלת גוף חימום חשמלי, בין ע"י התרמוסטט ובין ע"י חיישן הדלת.

הפעלת גוף החימום כרוכה גם בהפעלת **מערכת חשמלית**.

הבערה - הדלקת התאורה, בין ע"י התרמוסטט ובין ע"י חיישן הדלת.

כותב - בתנור עם צג דיגיטלי.

איסור נתינה לכתחילה (**מחזי כמבשל**).

51. הערת המשיב (מ.צ.): בתקופה האחרונה נשאלתי כמה פעמים על חימום אוכל בתנור לכבוד סעודות שבת. השאלה הגיעה מבתים שבהם אחד מבני הזוג מתחזק, והאחר דבק בעמדתו ואינו מסכים להתפשר ולאפשר שימוש בפלטה. בחלק מן המקרים הטענה הייתה שאין מקום אחסון לפלטה של שבת וכדומה. במקרים אחרים עלתה הטענה ש'כך מנהג ישראל לחמם בתנור' או 'כתוב על התנור שיש לו מצב שבת'. ביחס לטענות האחרונות יש לקחת בחשבון שהיתר הלכתי בשעת הדחק עלול לגרום להחרפת הבעיה אצל זוגות אחרים, אצלם תתחזק הטענה ש'כך ראינו שנוהגים', אך ישירם דרכי ה'.

52. נציין שמסתבר שמצב כזה, אף שהקולא נעשית בקביעות, נראה שהוא קל יותר מבחינה הלכתית, משום שכאן מדובר על פגיעה קבועה בעונג שבת (וכן יש נידון של שלום בית), בשונה מאדם שנקלע באופן חד פעמי למצב בו אין לו פלטה של שבת. ועוד צ"ע.

53. מפאת קוצר היריעה לא נאריך בסוגיות יסודיות אלו, ורק נזכיר את הנוגע למעשה.

איסור השהייה (חשש חיתוי).

איסור הטמנה.

נתייחס כעת לכל נושא בפני עצמו.

הפעלת גוף החימום החשמלי - לכאורה היה מקום לומר שהחשש להפעלת גוף החימום החשמלי דומה למצב של חשש להפעלת מנוע המקרר, ולכן יש להקל על פי דברי ה'מנחת שלמה'⁵⁴. ה'מנחת שלמה' מבסס את היתר השימוש במקרר, גם בזמן שהמנוע אינו עובד, על כך שמדובר בהפעלה ב'גרמא' ו'פסיק רישא'. ייתכן שכלל לא תהיה הפעלה (דבר שאינו מתכוון), וגם כניסת האוויר החם היא 'לא ניחא ליה', וישנם טעמים נוספים. אומנם ישנם כמה חילוקים בולטים בין תנור למקרר, ולכן הגרש"ז אירבך לא השתמש בהיתרו הנ"ל גם ביחס למקרר זה, מהטעמים הבאים:

(א) הפעלת גוף החימום של התנור היא איסור דאורייתא, בשונה ממערכת חשמלית בלי גוף חימום (כמו במקרר) שהיחס אליה הוא כאיסור דרבנן. הגרש"ז אירבך כותב במפורש שהוא אינו דן על מקרה של גוף חימום, אף שאותן סברות שייכות גם כאן.

(ב) נפח התנור קטן בהרבה מנפח המקרר, הפרשי הטמפרטורות בין התנור לבין החדר גדולים בהרבה מאשר במקרה של מקרר. כמו כן תנור מודרני מושפע מפחות גורמים מאשר מקרר מודרני. ממילא, סיכוי ההשפעה על התנור גדול הרבה יותר מאשר על מקרר.

לכן העמדה ההלכתית המקובלת היא שאין להשתמש בהיתרו של ה'מנחת שלמה' ביחס לתנורים⁵⁵, במיוחד לאור העובדה שישנם פתרונות פשוטים. אעפ"כ נראה שבשעת דחק גדולה אפשר לסמוך על הסברות המוזכרות ב'מנחת שלמה' אפילו במקרה זה, שהרי אין מדובר על הפעלה ודאית, ומסתבר להגדיר זאת גם כמצב של 'פסיק רישא' ב'גרמא'⁵⁶, שיש המתירים אפילו באיסור דאורייתא דניחא ליה.⁵⁷

יש לציין שבמיעוט מהתנורים, בעיקר המתקדמים יותר,⁵⁸ יש לעיתים חיישן דלת המנתק את גוף החימום (או את המאוורר) בזמן הפתיחה של הדלת ומפעיל אותו בזמן הסגירה. פעולה זו נעשית על מנת לחסוך אנרגיה ולמנוע יציאה של החום החוצה. (פעולה דומה מתרחשת במאוורר המפזר את קור המקרר - הוא נכבה בזמן פתיחת הדלת ונדלק עם סגירתה. מצב זה מצוי ברוב המקררים החדשים). מובן שבמקרה כזה אין היתר לסגור את דלת התנור, שהרי מדובר על הפעלה בידיים של גוף חימום.

הדלקת התאורה - בחלק מהתנורים התאורה נדלקת כאשר הדלת נפתחת או בעקבות הוראה של תרמוסטט - כאשר גוף החימום פועל. בדרך כלל ישנה אפשרות לכבות את האור בתנור מראש, וכן יש לעשות.

54. מנחת שלמה א, סי' י.

55. ראו למשל שש"כ, פרק א סעי' לה.

56. ראו שש"כ, פרק כו הערה לג, ובמאמרו של הרב מנחם פרל, תחומין מא, עמ' 25.

57. כן כתבו להקל בשימוש בתנור עם תרמוסטט בשעת הדחק האגרות משה, או"ח ח"ד סי' עד בישול אות כח, וילקוט יוסף, שבת א עמ' קא. ראו גם אנציקלופדיה תלמודית, כרך יח, נספח לערך חשמל, ב. תרמוסטט, עמ' תרסט. ושם הוזכרה סברה של פתיחה וסגירה של הדלת בשינוי, וכן ראוי לעשות.

58. יש תקני בטיחות המחייבים זאת בתנורים שיש להם אפשרות של חיבור מרחוק.

השפעה על הצג - השפעה על כיתוב הצג איננה יותר מאיסור דרבנן (ואולי לעיתים מדובר על שינוי זרם). לכן אפשר להישען על הסברה של 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' בדרבנן, שלפי רוב הפוסקים הותרה בשעת הצורך.⁵⁹ במקרים כאלו אנו מנחים בדרך כלל לכסות את הצג, כדי לוודא שלא יהיה מצב של ניחא ליה, וגם בשביל אוירת השבת.

איסור נתינה לכתחילה - נתינת דברים לתוך התנור חמורה יותר מאשר נתינה על גבי הפלטה, היות שנוהגים לבשל בתוך התנור, ולכן רבים הסוברים שיש בכך דין של נתינה לתוך הכירה, האסורה אפילו במצב שהכירה גרופה וקטומה.⁶⁰ מסיבה זו, לאחר התייעצות עם הרב יעקב אריאל, גם בתנורים שקיבלו אישור של מכון צומת אנו מנחים להשאיר את דלת התנור פתוחה באופן ניכר, שהרי זהו מצב המעיד שאין משתמשים בתנור עבור בישול.⁶¹ יש מקום לעיין בסברה שאפשר להסתפק בקדירה ריקנית או מלאה כדי להימנע ממצב של מחזי כמבשל.⁶² פתרון זה נצרך בעיקר לסעודת הבוקר, שהרי לסעודת הלילה אפשר להניח את המאכלים לפני כניסת שבת, ואז אפשר לסגור את דלת התנור, וממילא כאשר ההנחה נעשתה באופן המותר - אין בכך איסור של מחזי כמבשל, כמבואר בדברי הפוסקים.⁶³

איסור שהייה - תנור מיועד לבישול ולשינוי טמפרטורת האפייה, בשונה מפלטה של שבת. לכן מוסכם על רוב הפוסקים שיש לחשוש לחיתוי במקרה של תנור רגיל. אומנם נכון, ישנה מחלוקת גדולה בשאלה על איזה שלב של בישול המאכל חז"ל גזרו את איסור השהייה. שתי השיטות העיקריות להלכה הן: ⁶⁴ (1) עד שיעור של מאכל בן דורסאי. (2) עד שיעור של מצטמק ורע לו. לכתחילה ראוי להחמיר כמו השיטה השנייה. אומנם הרבה ראשונים סוברים כמו השיטה המקילה, ולכן בשעת הדחק אפשר לסמוך על שיטה זו. יש המחמירים להורות שצריך לכסות גם את הכפתורים, מחשש לגריפה וקטימה.⁶⁵ הדבר נכון (עד לשיעור של מצטמק ורע לו) עוד יותר אם השואל הוא מעדות המזרח, שהרי פשוט ה'שלחן ערוך' (שם) להחמיר בסוגיה זו. ישנן עוד סיבות להקל בנידון זה בשעת הדחק.⁶⁶

איסור הטמנה - לפי דעת הרמ"א אין איסור בהטמנה במקצת, וממילא אין איסור הטמנה בנתינה לתוך תא התנור (כ"ש אם הדלת פתוחה). לפי ה'שלחן ערוך'⁶⁷ וה'חזון איש'⁶⁸ יש איסור הטמנה במקצת. אלא שבוודאי בשעת דחק גדולה אפשר לסמוך על שיטת הרמ"א

59. ש"כ, מבוא א הע' נה; ויש המקילים יותר: יביע-אומר או"ח ה, סי' כז.

60. שבת לז ע"א; שו"ע, או"ח סי' רנג סעי' ב.

61. ראו גם מאמר מרדכי (אליהו) שבת ה, קיח.

62. ראו: ערוך השולחן, או"ח סי' רנג סעי' יז; שבט הלוי ג, סי' מח.

63. הנחת המאכלים לפני הדלקת התנור ע"י שעון שבת לכא' אין בה איסור של מחזי כמבשל, שהרי בזמן הפעולה עצמה המאכל הונח במקום שאין אש. אך דעת השמירת שבת כהלכתה לאסור זאת (פרק א סעי' לב) וכן נראה מדברי החזו"א, שבת סי' לח ס"ק ב. אומנם יש פוסקים המתירים זאת. השארת הדלת פתוחה פותרת בעיה זו לכולי עלמא.

64. שו"ע, או"ח סי' רנג סעי' א.

65. ראו למשל אור לציון ב, סי' יז אות ד; ארחות שבת פרק ב סעי' טו. ויש שהחמיר יותר - אג"מ, ח"ד סי' עד בישול אות כז; אז נדברו, ח"ח סי' טז.

66. ראו יביע אומר, ח"ו או"ח סי' לב, וילקוט יוסף, שבת א עמ' צח.

67. שו"ע, או"ח סי' רנג סעי' א.

68. חזו"א, שבת סי' לז ס"ק יט.

(שם), שהרי גם פוסקים ספרדים רבים כתבו שהמנהג בזה היה להקל משום עונג שבת.⁶⁹ ו'פוק חזי מאי עמא דבר'.

ביחס לפתרונות כת"ר: אפשרות 1 (א) - הכנסת התבשיל לתנור בערב שבת או לפני חיבורו לחשמל (בשעון שבת) והוצאתו לאחר כיבוי התנור על ידי שעון שבת - **זוהי הדרך המעולה ביותר**, ואפשר להתירה גם שלא בשעת הדחק. אפשרות 1 (ב) - כנ"ל, אבל ההוצאה נעשית בזמן שגוף החימום פועל (דבר שקשה לאבחון בלא נורת בקרה) - במצב זה יש לוודא אם ישנן בתנור פונקציות נוספות המושפעות מפתחת הדלת (כגון מאוורר, תאורה, צג). בשעת הדחק ייתכן שאפשר להקל מדין פסיק רישא (לעיתים דלא ניחא ליה) בגרמא. אפשרות 2 - התנור מופעל על חום נמוך, וכאשר יש צורך בחימום המאכל - השואל יגביר את חום התנור. אפשרות זו היא בעייתית. אומנם אין איסור בהגברת החום, ואין זה דומה להוספת שמן לנר, אך יש בכך חששות מספר: חשש מהפעלת גוף החימום בזמני פתיחת הדלת, איסור מוקצה בסיבוב הכפתור, הפעלת תרמוסטט דיגיטלי חבו, סכנה ופגיעה באווירת השבת.

לסיכום: כאשר אין אפשרות לשימוש בפלטה, אפשר להתיר את השימוש בתנור במאכלים מבושלים באופן הבא:

יש לכוון שעון שבת להפעלתו ולכיבוי, להכניס את האוכל לפני שהתנור נדלק ולהוציא את האוכל לאחר שעון השבת נכבה.

במקום שאין שעון שבת, ובשעת הדחק גדולה, יש מקום להתיר להכניס את האוכל כאשר גוף החימום פועל. יש לוודא לפני שבת שהתאורה של התנור או כל מערכת חשמלית אחרת אינן מופעלות מפתחת הדלת ומסגירתה. אם יש צג שמושפע מהדלת ואין אפשרות לבטל אותו - הדבר מותר בדיעבד. באשר לחשש חיתוי - אם ישנה אפשרות מעשית, ראוי לכסות או לנטרל את הכפתורים. מחזי כמבשל - כאשר האוכל מוכנס בשבת עצמה לתוך התנור - יש להשאיר את דלת התנור פתוחה. כמו כן, אין להכניס מאכלים שאינם יבשים (אף שהם מבושלים) לתוך התנור במהלך השבת.⁷⁰

12. טעינת רכב חשמלי בשבת / הרב הראל דביר

שאלה | בשנים האחרונות נעשה השימוש ברכבים חשמליים מצוי מאוד ברחבי העולם, והוא עודנו בתנופת עלייה. רכבים אלו אינם צורכים דלק אלא חשמל מסוללה, וזו מוטענת בחיבור לשקע חשמל. נכון לקיץ תשפ"ב דרך הטעינה המצויה, הזולה והיעילה ביותר היא הטעינה ביתית, שאורכת בין ארבע לעשר שעות. לרוב, הטעינה מתבצעת בשעות הלילה והמנוחה, ומאפשרת שימוש רציף ברכב בשעות היום. טעינה ביתית דורשת שקע חשמלי מיוחד, שהתקנתו כרוכה בעלות של כמה אלפי שקלים. ניתן לטעון בשקע חשמל רגיל, אך טעינה בשקע רגיל אורכת כיממה, ולכן אינה נפוצה. האם מותר לטעון רכב חשמלי בשבת?

69. אור לציון, ח"ב סי' יז; שמש ומגן, או"ח סי' ג אות נ; יביע אומר, או"ח ח"ו סי' לג; ועוד.
70. ב'מצב שבת' של **מכונים בחו"ל** יש הוראה להסיר את כל המאכלים בבת אחת. הוראה זו נועדה להפחית את ההשפעות שתתרחשנה אחר כך ל'פסיק רישא דלא ניחא ליה'. תפקיד הפונקציה של 'מצב שבת' הוא לוודא שהתנור לא יכבה לאחר כמה שעות (מטעמי בטיחות) ושאינן מערכות חשמליות הפועלות מיידית בפתיחת הדלת או בסגירתה.

תשובה | טעינת רכב חשמלי נעשית באוטומציה מוחלטת, ללא כל שותפות אנושית בתהליך מלבד בתחילתו.⁷¹ לאור זאת נראה לכאורה שהיא מותרת לשיטת בית הלל שאין אנו מצווים על שביתת כלים, ושיטה זו היא המקובלת להלכה.⁷² עם זאת, מצאנו בפוסקים הסתייגויות משימוש בשיטת בית הלל במצבים שיש בהם פגיעה בכבוד השבת, כגון: לישה ואפיית לחם אוטומטית,⁷³ שליחת פקס,⁷⁴ ועל כולנה - שימוש באוטומציה לצורך פעילות מפעלים ומרכזי תעשייה.⁷⁵ מכיוון שכך, יש לברר אם הסתייגויות אלה שייכות גם בנידוננו.

והנה, מעיון בניסוחים השונים של ההסתייגויות, נראה שהמכנה המשותף להן הוא אחד (משניים: א) הפרעה לאווירת השבת ביצירת רעש או בגורם ניכר אחר, בזמן פעילות המכשיר ('אוושא דמילתא'); (ב) יצירת תוצאה ניכרת שלא הייתה קיימת לפני שבת והופקה בשבת, כגון: משלוח פקס, הכנת לחם וכל מוצר המיוצר במפעל.⁷⁶ לאור זאת נראה שבמקרה של טעינה אוטומטית שקטה, שתי ההסתייגויות אינן שייכות, ויש להתירה. יש להוסיף שהדבר דומה להטענת פלאפון בשבת, שכבר פשט המנהג להתירה אף שאינה לצורך שבת, וכן הורה הרב יעקב אריאל.⁷⁷ אף התקנת קולטי שמש שמייצרים חשמל באוטומציה בשבת הותרה ונהוגה במקומות רבים.⁷⁸ במצבים מסוימים הותרה אף

71. כדי שקביעה זו אכן תהיה נכונה, יש להימנע מניטוק כבלי החשמל בסיום הטעינה, ומטלטולם בכלל. כבלים אלו אסורים בטלטול בשבת משום מוקצה.

72. שו"ע ורמ"א, או"ח סי' רמו סעי' א; סי' רנב סעי' ה.

73. הרב אשר וייס, בתשובה שנדפסה בספר רץ כצבי - אקטואליה בהלכה, א, עמ' צג-צד: 'ועדיף שנאמר בפה מלא, שאף שלפי ההלכה יש צד להקל, אוסרים אנו, כדי להרחיק את האדם מהעבירה, ולעשות סייג לתורה, בכח שיש בידונו. ולבי נוטה יותר לדרך זו, דחיים אנחנו בתקופה שכל אחד חכם בעיניו יותר מחכמת שלמה, ואם נגבב סברות להחמיר, יבואו אחרים לסתור הבנוי ולעקור הנטוע, ונמצא שם שמים מתחלל. ועוד יפרסמו הדבר, גודולי התורה מגבבים סברות נגד האמת, כדי להחמיר על ההמון, ויביא הדבר לחילול שם שמים ולזלזול בהוראת חכמים. ומשום כך, נראה טפי דהנהגה הראויה בזמננו, לכתוב ולפרסם את האמת הצרופה, דאף שמצד ההלכה יש צדדים לכאן ולכאן, יש לנהוג בזה איסור גמור, משום מיגדר מילתא, ומתוך דאגה לקדושת השבת ושלימות התורה' (ויעוין במה שכתב על כך הרב רייזמן בהמשך הדברים, ואכמ"ל); שו"ת קול מנחם, לרמ"מ טאוב, האדמו"ר מקאליב, הל' שבת ח"א סי' רנד ס"ק ב; פסקי תשובות, סי' רנד ס"ק ג; שו"ת שערי בינה, סי' מט הערה ק; הרב אבישלום ועקנין, במאמרו: בדין מכשיר אופה לחם בשבת, בית הלל מ [י,ד] (טבת תש"ע) עמ' נב-נה.

74. שו"ת שבט הלוי, ח"ח סי' מ; שו"ת חשב האפוד ג, סי' פו; אומנם בשו"ת באר משה (שטרן) ו, קונ' אלקטריק, סי' נ הנ"ל, התיר משלוח פקס בשבת לנמען נוכרי על ידי שעון שבת.

75. ארחות שבת, ח"ג סי' כט אות ח והערה כד; הרב משה לוי, בעל מנוחת אהבה; קונטרס תורת משה בספר ויען שמואל ח, עמ' כב; הרב גדעון פרל, 'השימוש במדיח כלים לגבי כשרות ושבת', תחומין יא [תשנ"ג], עמ' 129; וכן הובא בשם הרב מנשה קליין, בעל שו"ת משנה הלכות, אליבא דהלכתא מד [אלול תש"ע] עמ' טו ד"ה וכן שמעתי; ויעוין עוד במקורות נוספים שהובאו שם בעמ' יד-טז; בשולחן שלמה (אורבך) שבת א, סי' רנב הערה ו עמ' נב, הובא היתר בזה לרופא, וייתכן שדווקא לרופא ולא לכל אדם.

76. יש להעיר שמשאת נפשם של רבים משלומי אמוני ישראל היא שייצור החשמל במדינת ישראל ייעשה באוטומציה מלאה, ללא מגע יד אדם, ואין אוסרים זאת בגלל ההסתייגויות. ואף שמדובר ביצירת תוצאה ניכרת, שמא יש הסכמה על היתר הדבר, בגלל נחיצותו הרבה לתפקוד היום-יומי של כלל הציבור בשבת, הגוברת על ההסתייגות.

77. תשובה בכתובת: <https://www.toraland.org.il/20185>.

78. ראו: הרב ישראל רוזן, חשמל סולארי בשבת, בכתובת:

<https://www.zomet.org.il/?CategoryID=281&ArticleID=666>

ענידת שעון נטען בשבת, וזאת בעקבות דיון שיצא מנקודת הנחה שאין איסור בעצם הטעינה (גם כשאינה לצורך שבת), אלא רק במעשה שגורם לה בשבת.⁷⁹ **לסיכום**, מותר לטעון רכב חשמלי לפני שבת, כאשר הטעינה תיכנס לתוך השבת, ותתבצע ותסתיים באוטומציה מלאה, ללא מגע יד אדם וללא טלטול כבלי החשמל עד לצאת השבת.

13. ביטול חוזה שכירות / הרב אריאל בראלי

שאלה | חתמנו על חוזה שכירות לשנה, ודמי השכירות הנקובים בו הם 3500 ש"ח לחודש. למחרת החתימה השוכר חזר בו מההסכם (חודש וחצי לפני הכניסה לנכס). בחוזה מופיע מפורש שאין השוכר רשאי לצאת באמצע תקופת השכירות, אלא אם הוא מביא אדם אחר באותם תנאים. לאחר חיפוש מרובה מצאתי שוכר אחר אך בדמי שכירות הנמוכים ב-700 ש"ח מהסכום הראשוני (וכן תנאי תשלום טובים פחות). האם השוכר הראשון צריך לפצות אותי?

תשובה | החתימה על החוזה שקולה כקבלת קניין על כל ההתחייבויות המופיעות בחוזה,⁸⁰ ועל כן החוזה יצר התחייבות לשלם על כל השכירות למשך השנה.⁸¹ משום כן **מעיקר הדין** חובה על השוכר להשלים את הפער בין התשלום שסוכם עם השוכר החדש לבין הסכום שהוא התחייב לשלם (700 ש"ח לכל חודש)⁸². **למעשה** מומלץ להגיע לפשרה, היות וישנה דעה, אשר אומנם אינה מקובלת על הפוסקים,⁸³ שההתחייבות לשלם היא רק כאשר השוכר נכנס בפועל לבית השוכר, אך אם קם ועזב שלא כדין - אינו חייב על ההפסד שנגרם למשכיר.⁸⁴

14. חזרה מהסכמה בעל פה של קניית דירה / הרב אריאל בראלי

שאלה | אדם רצה לרכוש את הדירה שלי. סיכמנו על מחיר, והוא התעכב בחתימת החוזה מסיבותיו שלו. בינתיים קיבלתי הצעה הגבוהה ב-50,000 ש"ח מהמחיר שסיכמתי עליו עם

79. ראו: הרב ישראל רוזן, צבירת אנרגיה סולרית להפעלה חשמלית בשבת, אמונת עתיך 99 (ניסן תשע"ג) עמ' 16-17; הרב שי סימינובסקי, טעינת תאים סולריים בשבת ודין שעון יד הנטען מאליו, אמונת עתיך 132 (תשרי תשפ"ב) עמ' 138-142.

80. הן מצד הדין כי שכירות קרקע נקנית בשטר (רמב"ם, הל' מכירה פ"א הכ"ג), והן מצד קניין סיטומתא שעניינו הוא מנהג הסוחרים (ש"ך, חו"מ סי' רא ס"ק א).

81. אף שעדיין לא הגיע זמן השכירות, ר' נתיבות המשפט, סי' שיב ס"ק א.

82. ואף שביטול החוזה שקול כהודעה על עזיבה, והרי נפסק שאם הודיע שלושים יום לפני שעזב הרי השוכר פטור, ר' שו"ע, חו"מ סי' שיב סעי' ה; מכל מקום כאן יש קביעה מפורשת בחוזה - לא ניתן לעזוב באמצע התקופה אלא אם מביא שוכר אחר ובאותם תנאים.

83. ר' פתחי חושן שכירות פרק ה הערה לח.

84. פתחי תשובה, חו"מ סי' שיב ס"ק ד.

הרוכש. האם מותר לי לחזור מהסיכום? אציין שעדיין לא הגענו לעמק השווה בנושא תנאי התשלום.

תשובה | ודאי שיש מידת חסידות לעמוד בדיבורו אף שישנה הצעה טובה יותר, אולם מהדין אין במקרה זה דין של 'מחוסרי אמנה', היות שהפרטים לא היו סגורים עד הסוף, והראיה לכך: החוזה לא נחתם.⁸⁵ רק כאשר העסקה 'סגורה' לגמרי חל דין של 'מחוסר אמנה' כאשר חוזר בו, בייחוד שלחלק מהדעות כאשר ישנו שינוי בשער מותר לו לחזור בו מדיבורו.⁸⁶

15. דרישת תוספת תשלום מצד קבלן / הרב אריאל בראלי

שאלה | חתמנו על חוזה לשיפוץ המרפסת, ולאחר שבירת הקיר, הקבלן דרש תוספת תשלום מעבר למה שסוכם בחוזה. הסיבה לכך היא שהתקבלה חוות דעת של מהנדס הטוענת שאין תמיכה מספקת בקירות המרפסת, וצריך לבנות קורת תמיכה שלא הייתה בסיכום הראשוני. אני טוען שזה עניין שלו, והיה עליו לחשוב על כך מראש. הקבלן לעומת זאת טוען שבחוזה כתוב שרק הפעולות המפורטות בו כלולות במחיר, ואין אזכור לקורה. כמו כן הוא הזכיר לי שבשיחתנו בעל פה הוא העלה את האפשרות שבמהלך העבודה תהיינה 'הפתעות', והן לא כלולות במחיר, אך זה נאמר בשיחה לפני החוזה, ולכן לדעתי זה לא מחייב.

תשובה | בדרך כלל שטר החתום על ידי הצדדים הוא המחייב, ועליו אי אפשר להוסיף. במקרה זה בחוזה מופיע סעיף הקובע כי רק הדברים המפורטים בו כלולים במחיר, לכן במקרה זה ההבהרה המפורשת שנאמרה בעל פה אינה עומדת בניגוד למילה הכתובה, ועל כן צודק הקבלן שיש לתמחר את בניית הקורה בנפרד.⁸⁷

85. כך מדויק מלשון הרמב"ם, הל' מכירה פ"ז ה"ו, שכתב: 'ופסקו הדמים'.

86. שו"ע, חו"מ סי' רד סעי' יא.

87. כך משתמע משו"ת גינת ורדים, חו"מ כלל ג סי' טו.